

ФІЛОСОФСЬКЕ ОСМИСЛЕННЯ НАУКОВО-ТЕХНІЧНОГО ПРОГРЕСУ

Актуальність теми дослідження. Науково-технічний прогрес займає особливе місце в розвитку сучасної техногенної цивілізації і звичайно ж привертає до себе увагу філософів. Сьогодні є очевидним той факт, що техніка – невід’ємна частина нашого життя, визначальна цінність сучасної цивілізації. Розвиток техногенної цивілізації, особливо в другій половині ХХ ст., чітко продемонстрував, що науково-технічний прогрес є одним із найважливіших чинників економічного зростання держави, поліпшення якості життя, рівня освіти, медичного обслуговування, збільшення середньої тривалості життя та ін. Зараз немає такої великої народногосподарської проблеми, розв’язання якої не було б так чи інакше пов’язане з тенденціями розвитку науково-технічної революції. Вона також чинить все більш помітний вплив на політику, ідеологію, мистецтво, релігію, на світогляд людини. Дослідження наукового потенціалу суспільства з філософських позицій – це крок на шляху поглиблення соціально-філософської рефлексії науки. Філософії це необхідно для більш повного пізнання науки і вироблення більш досконалих форм управління науково-технічним прогресом. **Мета дослідження** - визначити філософські погляди до розвитку у сфері науки та техніки. Дослідження проблем науково-технічного прогресу у філософії. **Об’єкт дослідження** - наука і техніка як предмет філософського осмислення. **Завдання дослідження** - проаналізувати філософські погляди у сфері науки і техніки та вплив їх розвитку на філософію. **Предмет дослідження** – філософське осмислення науково-технічного прогресу. Філософія науки і техніки (на Заході превалює напрям «філософія техніки») – напрям філософії, характерний для ХХ ст. З’явився цей термін завдяки надзвичайно швидкому розвитку і розповсюдженню техніки та технічних засобів саме у цьому столітті, а також великим впливом науки і техніки на всі сторони життя людства. Ідея науково-технічного прогресу як законотворчого результату і розвитку науки, техніки і технології, починаючи з епохи Відродження, вкорінювалася у свідомості людства. Саме в епоху Відродження, коли природознавство почало займати провідну позицію в системі наукового осягнення світу і стало ніби еталоном науковості для гуманітарного і технічного знання, а мета розвитку природознавства стала вбачатися здебільшого в розбудові техніки, яка надала б змогу «поліпшити життя» через «перетворення довкілля» та підвищення продуктивності праці, починає формуватися ідея прогресу, зокрема науково-технічного: дії, спрямовані на зміну, поліпшення починають сприйматися суспільством як цінність. Діяльністю, максимально наближеною до інженерної, займалися Леонардо да Вінчі (1452-1519), Микколо Тарталья (1499-1577), Петро Апіан (1501-1552), Герхард Меркатор (1512-1594). Щоправда, діяльність, близькою до інженерної, займався ще єгипетський будівничий, але давньоєгипетська традиція перервалася і не дала наслідків, подібних до розвитку європейської традиції [1, с. 24]. Першим виданням, спеціально присвяченим техніці, можна вважати книгу І. Бекмана «Керівництво з технології, або Пізнання ремесел, фабрик та мануфактур», видану 1777 р. у Геттінгені (Німеччина). Справжнім родоначальником філософії техніки вважається німецький філософ Ернст Капп (1808-1896). Капп був першим, хто зробив сміливий крок, - в заголовку своєї роботи він з’єднав разом два поняття, які раніше здавалися несумісними - «філософію» і «техніку». У центрі його книги «Основні напрями філософії техніки» лежить принцип органопрокції: людина у всіх своїх творіннях несвідомо відтворює свої органи і себе пізнає себе, виходячи з цих штучних створень [1, с. 47-48]. Важливий внесок в розвиток вітчизняної філософії техніки вніс російський інженер-механік Петро Климентійович Енгельмейер. Його доповідь на IV Міжнародному конгресі по філософії в 1911 р. в Болоньє була присвячена обґрунтуванню права філософії техніки на існування як особливого важливого напрямку науки. Розкриваючи суть техніки, Енгельмейер пише: «Техніка є уміння доцільно діяти на матерію. Техніка є мистецтвом викликати бажані явища. Техніка разом з мистецтвом об’єктивізують діяльність, тобто роблять її такою, яка втілює певну ідею, здійснює певний задум. .. Техніка є реальним базисом всієї культури людства» [4, с.54]. Чіткого і однозначного філософського визначення самого поняття «техніка» не існує і понині. Для вітчизняного дослідника таке положення збільшується труднощами перекладу, а саме відмінністю в значенні слів «техніка» і «технологія». Важливою стає проблема передбачення шляхів розвитку техніки, керування, стримання технічного поступу на основі цього передбачення, (В. Порус). У філософії російських космістів можна знайти критику властивого західній, техногенній цивілізації ідеалу діяльності, спрямованого на експлуатацію, підкорення природи, лише суто технологічне ставлення до неї. Філософи писали про можливі катастрофічні наслідки такої діяльності, передбачаючи глобальні екологічні кризи задовго до їх появи. І тільки зараз зі зміною раціональності в науці з’являється нова можливість їх «почути». В епоху науково-технічного прогресу техніка в певному відношенні втратила деяку культурну цінність: вона перестала бути сакральною. Можливо, ще й тому настільки гостро відчувається втрата нумінозного досвіду, пов’язаного з міфом та мистецтвом (М.Хайдеггер, К.Хюбнер та ін.). Питаннями переосмислення ціннісних аспектів науково-технічного поступу займалися представники Римського клубу. 1972 роком датований перший звіт Римського клубу «Межі росту», у якому підкреслювалося, що науково-технічний прогрес став однією з найважливіших проблем ХХ ст. Філософ В.С. Стьопін відмічає особливу роль наукової раціональності в техногенній цивілізації, що виступає домінують в системі людського знання і здійснює активний вплив на всі інші його форми. Ряд діячів науки сходяться в думках стосовно того, що, поки наука не домінувала над усіма іншими сферами культури, можна було не звертати уваги на соціальні та моральні питання науки, проте в наш час, коли соціальне значення науки як найважливішого чинника суспільного прогресу значно виросло, важливими і актуальними стали також і її соціальноетичні проблеми. Сьогодні вже стає зрозумілим, що наука не є і не може розглядатися як сфера «чистого» пізнання, саме в цьому полягає зміна типу і соціальної ролі науки в умовах сучасного науково-технічного прогресу. Більше того, переважає наука перш за все повинна бути орієнтована саме на розвиток людини. Ще в 1931 році, звертаючись до студентів Каліфорнійського технологічного інституту, Альберт Ейнштейн говорив: «Щоб ваша праця могла сприяти зростанню людських благ, ви повинні розуміти не лише на прикладній науці, піклування про саму людину і її долю має бути в центрі уваги під час розроблення всіх технічних удосконалень» [3, с. 151]. Один із провісників науки Нового часу Ф. Бекон зробив суттєвий крок уперед у розумінні науковотехнічної взаємодії як важливого соціального чинника. Беконівська «Нова Атлантида», по суті, є своєрідним передбаченням особливої ролі та відповідальності вчених і винахідників за наслідки науковотехнічного розвитку. Ще в XVI ст. Ф. Бекон торкнувся проблематики, що була актуалізована лише три сторіччя потому [5, с. 514]. На початку ХХ ст. В. Зомбарт звернув увагу на практичну необхідність попереджувального оцінювання наслідків науково-технічного розвитку: «Процес упровадження того чи іншого різновиду техніки має супроводжуватися всебічним аналізом тих цінностей, які ця техніка зачіпає. При цьому провідною думкою повинно бути розуміння того, що техніка завжди відіграє службову роль і її застосування має сприяти досягненню певних цілей» [2, с. 54]. Необхідність систематично оцінювати наслідки розвитку техніки з погляду відповідності суспільним інтересам і цінностям на основі досягнення широкій суспільній згоді остаточно усвідомлюється в ролі важливої соціальної задачі на рубежі 60-70 рр., саме в цей час проблематика наслідків науково-технічного прогресу опинилася в центрі політичних та суспільних дискусій. Американський футуролог О. Тоффлер писав: «На технічні питання не можна більше дати відповідь в одних лише технічних термінах. Це політичні питання... Ми не можемо розглядати їх безсистемно, одне незалежно від іншого... Ми повинні забезпечити комплексну перевірку нових технологій на відповідність потребам перед тим, як ми дамо їм можливість без перешкод упроваджуватися в наше середовище» [6, с. 394]. Техногенна цивілізація забезпечила людству величезну кількість досягнень. Науково-технічний та технологічний прогрес та економічне зростання привели до нової якості життя і в той же час саме техногенна цивілізація привела людство до глобальних криз (екологічної, антропологічної, створення нових засобів масового знищення). Саме тому настільки важливим є питання цінностей сучасної цивілізації як регуляторів, що визначають шляхи її подальшого розвитку. **Висновок.** Отже, погляди на науково-технічний прогрес у філософії є різними. Одні бачать в ньому оптимістичні наслідки, а інші песимістичні. Можна зазначити, що через техніку людське буття постає як певний полюс буття узагалі, як полюс, на якому панує виділене, кінцеве, раціоналізоване, регламентоване, ідеалізоване, визначене, складне, перервне. Водночас саме завдяки тому в бутті окреслюються протилежні перерахованому властивості: цілісне, нескінченне, самобутнє, спонтанне, безмежне, невизначене, самоутворювальне, безперервне. Наука і техніка є дуже впливовими і складними напрямками суспільства, пов’язані зі способом людського самоутвердження у світі. Ці напрями вступають у складні й неоднозначні зв’язки з головними сферами суспільного життя і вплив науково-технічного розвитку на людство зростає з кожним днем.

Список використаних джерел

1. Горохов В.Г., Розин В.М. Введение в философию техники. М.,1998. 224 с.
2. Техника, общество и окружающая среда: материалы международной научной конференции (18-19 июня 1998 г.). М.: Ин-т философии РАН, 1998. 157 с.
3. Эйнштейн А. Собрание научных трудов. Т. VI. М.: Наука, 1967. 438 с.
4. История современной зарубежной философии. СПб., 1997 480 с.
5. Бэкон Ф. Соч.: В 2-х т. Т. 2. М.: Мысль, 1972. 514 с.
6. Тоффлер Э. Футуршок. Санкт Петербург: Лань, 1997. 464 с.